

ՌՅԻ. 1871 — ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ. — ՕԳՈՍՏՈՍ

ԳԱՂՂԻԱ Ի 1871 — ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԳԼՈՒԽ Դ.

Սկիզբն քաղաքական պատերազմին.

Վարչութիւնը շատ պախարակուեցաւ այսպէս դիւրութեամբ զԲարիզ խռովարարաց ձեռքը թողլու: Եթէ 'ի Բարիզ մեծ էր խռովարարաց բազմութիւնը, սակայն շատ էր նաեւ անոնց թիւը որ բարեկարգութիւնը կը փափագէին. և եթէ իշխանութիւնը ամուրկենար, մանաւանդ 'ի սկզբան, և իր չորսդին ժողովէր բոլոր բարեկարգութեան տարրը, գուցէ յեղափոխութիւնը այն յաջողութիւնը չէր գտնար:

Սակայն այնպէս չեղաւ. վարչութեան անձինք տեսնալով որ ռազմիկ զօրաց վրայ վստահութիւն չկայ, հեռացան Բարիզէն, քաղաքը խռովարարաց ձեռքը թողլով, որք այնպէս հեշտեալ տիրանալով, մէկէն յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, ծանուցանելով թէ ինչ այլ և այլ պատճառներու համար յեղափոխութեան ձեռք զարկեր էին:

.... « Գրգռութիւնները, կ'ըսէր, պապաս չեղան. վարչութիւնը ամենէն ան-

պատկառ միջոցներով չգաղարեցաւ և ղեռնազործութեանց մէջէն ամենէն ահաւորին ձեռնարկութիւնը փորձելու, որ է քաղաքական պատերազմը:

« ԶԲարիզ զրպարտելով՝ բոլոր պաւառներն իրեն դէմ թշնամացուց:

« Մեր բանակին եղբարքը մեզի դէմ հանեց, զանոնք մեր հրապարակներուն մէջ ցրտէն մեռցընելով, մինչդեռ տուներնին իրենց կը սպասէին:

« Ուղեց բռնի զմեզ գլխաւոր զօրավարի մը հպատակեցընել:

« Գիշերային փորձերով ջանաց զմեզ մեր թնդանօթներէն զրկել, մինչդեռ մենք արգիլեր էինք որ Բրուսիացուց ձեռքը չտրուին:

« Վերջապէս իր Պոռտոյի զարհուրած մեղսակցաց ձեռնտուութեամբն ըսաւ Բարիզու. « Դու դիւցազնական ոգի ցըցուցիր. աղէկ, բայց արդ մենք քեզնէ կը վախնանք. ուրեմն մայրաքաղաքի պսակը քեզնէ կը կորզենք »:

« Ի՞նչ բնական կեղծոնական Յանձնա-
ժողովն այս թշնամութեանց պատաս-
խանելու համար: Դաշնակցութեան հիմ-
քրաւ, հանգարտութիւն քարոզեց. խօս-
քը ճշդիւ ըսենք—մեծանձնութեան յոր-
դոր կարգաց. երբ զինուց յարձակման
սկիզբ կ'ըլլուէր, ինքն ամենուն կ'ըսէր.
« Երբեք թշնամական յարձակում մ'ը-
նէք, և ոչ իսկ պատասխան տուէք,
բայց եթէ յետին կարևորութե մէջ »:

« Ամենայն խելացի ու կարող մար-
դիկը իրեն կանչեց. սպայից գունդին
ձեռննտուութիւնը խնդրեց. և ամեն
անգամուն որ Հասարակապետութեան
անուամբ իր դուռը զարնուեցաւ՝ զնոյնը
բացաւ:

« Ո՞ր կողման էր ուրեմն իրաւունքը
և արդարութիւնը: Ո՞ր կողմանէ էր նեն-
գութիւնը:

« Շատ կարճ է այս պատմութիւնը,
և մեզի շատ մօտ և ամեն մարդու մօտաց
մէջ տպաւորած: Եւ եթէ մենք նոյն այն
ատեն գրելու կը ձեռնարկենք երբ մեր
պաշտօնէն քաշուելու վրայ ենք, դար-
ձեալ կը կրկնենք, միայն այն պարկեշտ
մարդոց համար կ'ընենք, որ անխոր-
հրդաբար այն զրպարտութեանց հա-
տացին՝ որոնց զուրցողները միայն ար-
ժանի են:

« Այս յետնոցս մեզի դէմ կիրք եւ-
լելուն գլխաւոր պատճառներէն մէկը
մեր անձանօթ անուններն են: Արդարեւ
շատ անուններ ծանօթ էին և ամենա-
ծանօթ, և սակայն այս իրենց ծանօթ
ըլլալը շատ չարագուշակ եղաւ:

« Կ'ուզէք մէկ ուրիշ յետին միջոց
մըն ալ գիտնալ որ մեզի դէմ բանեցու-
ցին: Նոյն այն զինուորներն որ լաւա-
դոյն համարեցան զէնքերնէն զրկուելու
քան թէ ժողովրդեան վրայ հրացան
պարպելու, հացէ զրկեցին: Եւ ատոնք
աւազակ կը կոչեն զմեզ, մինչդեռ իրենք
անօթութեամբ կը պատժեն զանոնք՝ որ
աւազակութիւն ընել չեն ուզեր:

« Արդ, զգածեալ սրտմտութեամբ
կը զուրցենք. այն արիւնաթաթախ տիղ-

մըն որով կը ջանան մեր պատիւն արա-
տելու, անարգ նախատինք մըն է: Եր-
բեք ազգային պահանորդը եղեւնա-
գործութեան մը գործակից եղած չեն:

« Ի՞նչ շահ կ'ունենային ատկէ: Եւ
մենք իսկ ի՞նչ շահ կ'ունենայինք:

« Այնչափ անտեղի է որչափ նախա-
տելի:

« Թող որ մեզի մեր անձին պաշտ-
պանութիւն ընելը գրեթէ ամօթալի է:
Մեր վարմունքը, հուսկ ուրեմն, կը ցու-
ցընէ թէ ի՞նչ ենք: Միթէ մենք թուա-
կաց կամ պատիւներու հետամուտ ե-
ղանք: Եթէ անձանօթ ենք, 215 վաշ-
տուց վստահութեան արժանի եղած ըլ-
լալով, անոր համար չէ արդեօք որ ա-
նարժան սեպեցինք մեզի կուսակից մու-
րալ:

« Դիւրին կերպով կրնայ մարդ հըռ-
չակ ստանալ. մէկ քանի անիմաստ խօս-
քեր կամ քիչ մը վատութիւն բաւա-
կան է որ զմարդ այդ վախճանին հասցը-
նեն. սոյն այս բանս ահա դեռ ևս ոչ
բազում աւուրց անցեալ մը ապացու-
ցուց:

« Մենք անանկ գործի մը յանձնա-
րարութիւնն ունենալով՝ որ ահաւոր
պատասխանատուութեամբ մը կը ծա-
նրաբեռնէր զմեզ, աներկմիտ և աներ-
կիւղ նոյնը զլուխ տարինք. և ահա հի-
մա նպատակին հասած, կ'ըսենք ժողո-
վրդեան, որուն առջին այնչափ արդոյ
եղանք մինչև մեր խորհրդոցը լսելու ար-
ժանի դատէ, որոնք և ստէպ իր ան-
համբերութիւնը զրգուեցին:

« Ահա ընկալ միւսանգամ այն գործն
որ մեզի յանձնեցիր. ուր մեր անձնա-
կան շահը կրնայ սկսիլ՝ մեր պարտքը
հոն կը լմըննայ. հիմա ուղածդ ըրէ:
Տէր իմ, դու գրեզ ազատեցիր: Ինչպէս
քանի մը օր յառաջ անձանօթ էինք,
դարձեալ հիմա իբր անձանօթք քու
կարգերուդ մէջ պիտոր խառնուինք,
յայտնի ընելով ստուգապէս վարչու-
թեան մարդոց, թէ կարելի է առանց
նուաստութիւն կրելու Օդէլ տը վիլի
աստիճաններէն վար իջնալ. վստահ

ըլլալով հոն վարը քու անկեղծ և հզօր բարեկամութեանդ հանդիպելու :

Երեղրոնական Յաննաճաժովին անդամք :

..... Նաև պաշտօնական օրագիրն ալ մասնաւոր յօդուածով մը լաւագոյն կերպով կը մեկնաբանէր այս խռովարար ընկերականաց դիտաւորութիւնը :

« Մայրաքաղաքին ժողովրդականը , կառավարչաց տկարութիւն ու մատնութիւնները տեսնելով , հասկըցան թէ իրենց ժամն եկեր էր , որ հասարակաց գործոց վարչութիւնը ձեռքերնին առնելով , այն վտանգաւոր վիճակին փրկութեան փոյթ տանին

« Գործաւորք , այն ունի որ ամեն բանի պատճառք են առանց բան մը վայելելու , անոնք որ իրենց աշխատութեամբ ու քրտամիջ համբարեալ արդեանց մէջ թշուառութեամբ կ'ապրին , միշտ արդեօք ծառայելու են իբր նախատանաց նպատակ :

« Թոյլ տրուելու չէն երբեք կերպիւմը իրենց ազատութեան խնամ տանելու , առանց անիծից աղաղակներ լսեցընելու պատճառ ըլլալու :

« Քաղաքացիութիւնը անոնց անդրանիկն՝ որ արդ երեք քառորդը են դարու , յեղափոխութեամբ քան զիրենք յառաջելով՝ իր ազատութիւնը գլուխ տարաւ , կը հասկընայ արդեօք հիմա որ ժողովրդականին է կարգը իր ազատութիւնը հոգալու :

« Այն հասարակաց ձախորդութիւններն ու թշուառութիւններն՝ որոնց մէջ ընկղմած է Գաղղիա իր քաղաքական անկարողութեան և բարոյական ու մտաւոր զառանցմանը պատճառաւ , հարկ է իրեն հասկընեն , թէ ինքն իր ժամանակը լմնցուցած է , և թէ լրացուցած է այն յանձնարարութիւնն որ 89ին յանձնուած էր իրեն . արդ պէտք է , եթէ ոչ տեղի տալ գործաւորաց , դոնէ թոյլ տալ անոնց ալ որ իրենց ընկերական ազատութիւնը ձեռք բերեն ...

« Եթէ սեպտեմբերի 4էն ետքը կառավարիչ դասը ժողովրդեան պիտոյից և ըղձերուն ազատութիւն թողած ըլլար . եթէ անխարդախ ոգով հասարակաց իրաւունքը և ամենայն ազատութեանց ձիրքը գործաւորաց ալ չնորհած ըլլար , եթէ թոյլ տուած ըլլար անոնց որ իրենց ամենայն կարողութիւնները զարգացնեն , իրենց ամենայն իրաւունքները գործածեն և ամենայն պիտոյքնին յագեցնեն . եթէ լաւագոյն սեպած չըլլար աւելի հայրենեաց կործանումը տեսնել քան թէ Եւրոպայի մէջ Հասարակապետութեւ ստոյգ յաղթանակը , մենք հիմա մեր այս վիճակին մէջ չէինք գտնուեր , և մեր ձախորդութիւններէն ազատ կ'ըլլայինք ...

« Այն մէկ քանի արեան կաթիլք որ թափուեցան , որ և միշտ կսկծալի են , այն անձանց գլուխը կը ծանրանան , որ քաղաքական պատերազմը գրգռեցին և միշտ ժողովրդեան թշնամի եղան , և որոնք գրեթէ կէս դարէ 'ի վեր մեր բոլոր ներքին կռիւներուն և բոլոր ազգային թշուառութեանց հեղինակ եղած են :

« Յառաջագիմութեան ընթացքն որ առ վայր մը ընդհատեր է , դարձեալ իր ճամբան պիտոր շարունակէ , և ժողովրդականը , հանդերձ ամենայն խոչընդոտն արգելքներով , իր յատուկ ազատութիւնը պիտոր գլուխ տանի » :

Յեղափոխականը ինքնիշխան տէր թարիզու , վիճակական վարչութիւնը հրատարակեցին , որուն զօրութեամբը իւրաքանչիւր քաղաք առանձին վիճակ պիտոր ձեանար , և իր ներքին վարչութիւնը ինքն անձամբ , մասնաւոր ընտրեալ մարդոց ձեռքովը պիտոր սնտեսէր : Այսպէս ամբողջ Գաղղիան շատ մը վիճակաց վարչութիւններէ պիտոր բաղկանար , որք գաշակեցական միութեամբ մէկմէկու հետ շաղկապեալ ըլլալու էին :